

RECENZIE

CAPITALISM CONTRA CAPITALISM

de Michel Albert

București
2000

“CAPITALISM CONTRA CAPITALISM”

de Michel Albert

Michel Albert, născut în 1930 – fost comisar general al Planului și președinte al Asigurărilor Generale ale Franței; a publicat multiple eseuri de pedagogie economică și socială “Le Manifeste radical” – 1970, “Les Vaches maigres” – 1975, “Le Pari français” – 1982, “Capitalisme contre capitalisme” – 1991.

“Eseul” debutează cu o brevilocventă prezentare a momentului istoric ce a determinat victoria capitalismului, victorie ce a avut loc pe trei fronturi: 1 – în Anglia (Margaret Thatcher) și S.U.A. (Ronald Reagan) a avut loc prima revoluție conservatoare – revoluția statului minimal. Aici revoluția capitalistă a determinat scăderea impozitelor (de la 75% în 1981 la 33% în 1989 în S.U.A.); 2 – în țările comuniste în Europa de Est; 3 – în sudul Irakului.

Capitalismul a făcut imposibilă realizarea premoniției lui Hrușciiov care în 1960 declara că în anul 2000 economia sovietică va ajunge în urmă economia S.U.A.!

Michel Albert este un fin observator și remarcă faptul că instaurarea capitalismului într-o țară nu este, firește, suficientă pentru ca țara respectivă să se înscrie pe calea dezvoltării economiei. Mai este nevoie și de un minimum de reguli și, deci, de un stat eficient și necorupt.

Capitalismul, adică libera stabilire a prețurilor pe piață și libera proprietate asupra mijloacelor de producție – nu exclude existența săracilor. Capitalismul are drept principiu de bază concurența, piața. Sistemul capitalist nu este lipsit de probleme și este departe de a fi omogen; el s-a diferențiat în două mari modele ce se înfruntă: “capitalism contra capitalism”.

Imigrația este o problemă importantă a secolului XX; mâna de lucru imigrată este aproximativ întotdeauna mai ieftină, astfel încât țările capitaliste au devenit mai deschise la imigrare.

O altă problemă a capitalismului o constituie sărăcia. În S.U.A. și Japonia nu există sistem de protecție socială – săracul fiind văzut drept vinovat, pe când în Europa (vezi Franța) săracul este privit ca victimă și acestuia (sistemului de protecție socială) i se aplică o întrebare: vom mai putea continua să ne plătim protecția socială având în vedere că două mari țări capitaliste nu o fac? Capitaliștii japonezi consideră că securitatea socială nu intră în atribuția statului ci în a întreprinderii, cu condiția ca aceasta să fie suficient de bogată, pe când capitaliștii europeni (Germania, Franța, Marea Britanie, Olanda, Danemarca) garantează un venit minim. Pretutindeni în clipa de față, logica proprie capitalismului intră în conflict, într-un fel sau altul, cu logica protecției sociale.

Modelul anglo-saxon (unde fiscalitatea încurajează contractarea datoriilor) se opune modelului germano-nipon (fiscalitatea încurajează economisirea).

Și în problema reglementărilor care ar reduce numărul proceselor – modelul anglo-saxon (cu reglementări mai puține – avantajându-i pe “lawyers”) se opune modelului mult mai strict și anume cel germano-nipon.

Țările anglo-saxone au încurajat expansiunea piețelor de creanțe și de valori imobiliare – înlocuind pe cât posibil băncile cu bursele. Capitalismul țărilor alpine se întemeiază pe ideea contrară.

Capitalismul trebuie să fie însoțit de o dezvoltare a asigurărilor de tot felul. Meseria asigurătorului este aceea de a transporta resurse ale prezentului înspre viitor, făcându-le să dea roade.

Concepția anglo-saxonă vede în asigurări o simplă activitate de piață, iar o altă concepție atrage atenția asupra importanței cadrului instituțional în ceea ce privește garantarea securității întreprinderilor și a persoanelor particulare.

Acestea sunt pe scurt câteva probleme cu care se confruntă capitalismul și care îl delimitează într-unul “neoamerican” – ce se bazează pe reușita individuală și pe profitul financiar rapid – și unul “renan” ce are drept centru Germania (și prezintă numeroase asemănări cu cel din Japonia) – ce pune accente pe reușita colectivă, pe consens, pe preocuparea pentru termenul lung.

Istoria ultimul deceniu ne arată că modelul “renan”, modelul secundar, este deopotrivă mai echitabil și mai eficient decât cel “neoamerican”.

Revenirea Americii (“America is back”) este opera lui Ronald Reagan. Lumea comunistă – la ora marii prăbușiri din 1989-1990 – i-a mitizat pe Ronald Reagan și pe Margaret Thatcher.

Margaret Thatcher a fost învinsă în propriul partid, în primul rând, pentru că s-a opus construcției europene. În realitate, însă, ideile ei sunt cele care au inspirat “viitoarea mare piață unică din 1992” – care trofiază comercialul, atrofiind în ciuda eforturilor lui Jacques Delors și ale Parlamentului European, politicul și socialul.

Michel Albert atrage atenția asupra faptului că Europa se înșelase în mare măsură, cândva, supraestimând puterea economică a Uniunii Sovietice, iar acum greșește dar, de data aceasta, în ceea ce privește America – căreia nu-i poate surprinde slăbiciunile economice și sociale – bine ascunse în spatele militarului. Autorul afirmă: “America cea mai transparentă dintre toate se zbate sub <<sunlights>>”.

Michel Albert prezintă punctul de pornire a “luminii americane”: sloganul “America revine” rostit de Reagan, ce avea să devină președinte S.U.A. Acest slogan face să rețrezească la viață energia americană, să înlătore sindromul Vietnamului și să renască mitul pionierilor; America era devitalizată de concurența țărilor europene și mai ales a Japoniei.

Există câteva date de bază ce se află la originea atât a puterii, cât și a slăbiciunii americane de astăzi – aceasta se cumulează în prea mult umiliri și prea puține certitudini – ce dominau America anilor '70.

Reagan a câștigat de partea lui media și populația, prin așa numitul “război al stelelor” – concepție futuristă, concepție strict defensivă conform căreia urma să se construiască în spațiu un scut capabil să intercepteze toate rachetele – sabia lui Damocles. Reagan pune în funcțiune o retorică imparabilă: Nu este, oare, “scutul” arma celor “drepti”, în vreme de “sabia” este arma celor “răi”. Reagan va fi acuzat că încearcă să distrugă paritatea nucleară mondială – în avantajul Americii.

În același timp, pe plan administrativ Reagan multiplică acțiunile politice și diplomatice de susținere a aliaților Americii: instalează rachete Pearshing în Europa de Vest pentru contracararea rachetelor SS-20 ale Armatei Roșii, finanțează mișcările anticomuniste din Angola, Afganistan și Nicaragua, afișând peste tot aceeași voință și anume aceea de a face influența sovietică să dea înapoi: “America revine”.

În interior Reagan descurajează catastrofalul impozit și susține lăsarea liberă a legilor liberei inițiative, de restul se va ocupa “mâna invizibilă” a lui Adam Smith (rezultând mecanismul prețurilor și al concurenței). Săracii sunt sfătuiți să muncească și să nu aștepte din partea statului acele alibiuri pentru lene – și anume “programele sociale”.

Dar Reagan este un adevărat iluzionist și reușește să “mascheze” gravele dezechilibre – cum ar fi deficitul bugetar nemaivăzut – ce crește an de an.

“Relansarea reaganiană” este oarecum măsluită dacă avem în vedere că această țară beneficiază de adevărate privilegii precum: stocul de capital (acumulat an de an încă de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial), resursele naturale de care dispune America, tehnologia (dezvoltată prin importul de inteligență – brain drain), privilegiul monetar – dolarul

este monedă de referință în tranzacțiile internaționale, hegemonia culturală bazată pe cel puțin trei factori: limba, universitățile și mijloacele de informare în masă.

Se naște o întrebare (retorică): America revine! Dar oare fusese ea absentă?

Pe de altă parte America este în regres – America să află pe primul loc în ce privește criminalitatea și consumul de droguri, și pe ultimul în privința vaccinărilor și a participării la alegeri.

Mije identifică un element comun situațiilor de declin: incapacitatea guvernelor de a ține sub control deficitele statului, adică neputința lor de a determina acceptarea de către populație a impozitelor. Or, dacă există un lucru cu adevărat greu de acceptat de către americani, acesta este tocmai creșterea impozitelor.

Noțiunea de “dualism” devine tot mai frecventată de jurnaliști atunci când se referă la America. Dualismul reprezintă tăietura, segregarea, de fapt “apartheid-ul economic” prezent într-o societate condamnată definitiv să funcționeze “pe două viteze”. Acest dualism s-a generalizat în S.U.A., mai ales ca efect al politicii ultraliberale a lui Reagan. Cel mai important rezultat al liberalismului reaganian a fost, probabil, accentuarea distanței dintre bogați și săraci. Cât despre clasa de mijloc, faimoasa middle class care fusese mândria Americii și cel mai important factor al unității de stabilitate, ea își vede efectivele diminuându-se an de an. O nouă geografie socială începe să-și traseze contururile: săraci mult mai săraci și bogați încă și mai bogați.

Maladiile democrației americane prezintă multiple simptome:

- neparticiparea la vot: pe vremuri, săracii se revoltau, acum, imbecilizați de opiumul mizeriei lor de zi cu zi, nemediatizabile, ei nici măcar nu mai votează;
- 10% - 15% din populație nu este recenzată!
- sistemul de învățământ primar și secundar este submediocru;
- țara are cel mai mare număr de analfabeți.

Dar țările continentale (europene) precum Marea Britanie, Italia, Franța, nefiind incluse modelului renan, sunt printre cele mai expuse influenței exercitate de modelul neoamerican.

Industria americană se află în regres. Revista “Fortune” publica un articol cu un titlu stupefiant: “<<Made in U.S.A.>>, pe cale de dispariție”.

Există cel puțin cinci motive care explică acest recul industrial. Ele corespund dispariției celor cinci avantaje care făcuseră posibilă prosperitatea postbelică:

1. piața internă s-a îngustat, iar comercianții nu mai pot face față japonezilor și europenilor în cucerirea pieței externe;
2. există dominație tehnologică;
3. nivelul scăzut al calificării muncitorilor americani;
4. bogăția acumulată este în scădere;
5. metodele americane de management nu mai sunt cele mai eficiente.

Un alt coșmar zdruncină “visul american” și anume deficitele – datoria statului federal american. La sfârșitul anului 1992 – aceasta atinsese suna inimaginabilă de 3279 miliarde \$ – echivalentul a aproximativ trei ani de încasări bugetare sau a încă 35 de ani de deficit bugetar, el însuși enorm. Balanța plăților curente, de exemplu, care, la sfârșitul anilor '70 se afla într-o stare de cvasiechilibru, acuza în 1987, un deficit de 180 miliarde \$, adică 3,5% din PIB. Acest deficit a fost redus în 1989 la 85 miliarde \$ (1,5% din PIB), cifră ce s-a menținut în medie până în 1992.

Această situație catastrofală – moștenire lăsată de Reagan – l-a făcut pe economistul Lester Hurow să propună următorul epitaf pentru Reagan: “Aici odihnește omul care a condus într-un timp record o mare putere de la statutul de creditor al întregii lumi la acela de debitor.” Însă locuitorii din fostele țări comuniste, dacă le-am spune că sistemul capitalist nu este “unul și indivizibil”, că există mai multe “modele” de economie de piață ce coexistă, și că sistemul american este departe de a fi cel mai eficient dintre ele, ar fi dezamăgiți. Țările foste comuniste

doresc realizarea unei utopii (cel puțin pentru moment) “oamenii să poată trăi precum japonezii fără însă, a munci mai mult decât polonezii”. Dar bănuiește oare cineva că Germania nu este foarte departe de o astfel de situație; cel puțin în ceea ce privește durata muncii (săptămâna de lucru de 35-36 de ore). Germania este, însă, numai unui dintre exemplele posibile ale acestui “alt capitalism” – modelul RENAN – care se întinde din nordul Europei până în Elveția și cu care se înrudește parțial și Japonia.

Bunurile comerciale ocupă în cadrul modelului neoamerican un loc mult mai important decât în modelul renan, în vreme ce bunurile mixte – care depind atât de piață cât și de inițiativele publice – sunt mai importante în modelul renan.

Modelul renan cunoaște o structură a puterii și o organizare a management-ului la fel de speciale ca cele ale capitalului. Împărțirea responsabilităților este, aici, mai dezvoltată ca oriunde. Această coresponsabilitate există pur și simplu la toate nivelurile întreprinderii. Între directorat și consiliul de supraveghere există un sistem de “check and balance” ce permite fiecăreia dintre părți să-și spună cuvântul fără ca vreuna să poată deveni predominantă. Există și o coresponsabilitate a personalului – consiliul de întreprinderi. “Coresponsabilitatea” – traducere a celebrului cuvânt german *Mitbestimmung* – nu constituie un atu de prim ordin numai pentru întreprinderi. Ea se dovedește a fi deosebit de favorabilă și pentru salariați. Însă această concentrare permanentă și acest consens-model ar fi de neimaginat fără prezența activă a unor sindicate puternice și responsabile. Iar sindicatele germane sunt. Alături de aceste sindicate puternice și care mizează pe cartea consensului și a cogestiunii, se cuvine să remarcăm și extraordinara vitalitate a sistemului asociativ german. De exemplu, asociațiile de cercetări grupează aproximativ 80.000 de oameni de știință din întreaga Germanie.

Țările ce intră în modelul renan au în comun un anumit număr de valori:

- ierarhizarea veniturilor și evantaiul salariilor sunt mult mai puțin întinse decât în țările anglo-saxone;
- sistemul fiscal este mult mai net distribuit.

Există o specificitate a economiei japoneze și o specificitate a economiei germane, diferite una de alta și neputând fi reduse la o schemă unică. Există suficient de multe trăsături comune acestor două capitalisme triumfătoare pentru a se putea formula ipoteza superiorității de ansamblu a unui model.

După 1971 marca germană și yenul japonez subminează puțin câte puțin pozițiile dolarului. Pe ansamblul rezervelor internaționale, aceste două monede reprezintă aproape 30% din activele în depozite ale băncilor centrale. În 20 de ani acest procent s-a triplat. Atunci, opinia publică este că activele în mărci sau – deși într-o mai mică măsură – în yeni, reprezintă o valoare economică sigură. Germania a avut cel mai mult de profitat de pe urma înființării SME (Sistemului Monetar European) pentru că:

1) în cursul acestor ani, marca s-a afirmat tot mai mult ca “monedă de referință” în Europa. În raport cu ea se ajustează toate celelalte monede ce fac parte din SME. De asemenea, realizarea uniunii economice și monetare – etapă esențială în vederea edificării unei Europe unificate politic – depinde în cea mai mare parte de bunăvoința germanilor și este întâmplător faptul că *Eurofed*, viitoarea bancă centrală europeană, împrumută principalele structuri și reguli de gestionare de la Bundesbank. Este o condiție impusă de Germania pentru a-și da acordul la realizarea unificării monetare.

2) Germania are posibilitatea de a menține relativ scăzute ratele dobânzilor.

Mica Elveție posedă și ea o monedă invidiată de celelalte țări. Francul elvețian continuă să figureze a 4^a ca rezervă în lume.

Germania, Japonia, Elveția... Pentru toate aceste țări, puterea monetară reprezintă o adevărată “forță de șoc”. Ea asigură industriașilor germani, japonezi și elvețieni un soi de “artilerie grea” imbatabilă ce face posibile ofensive economice greu de oprit. O monedă forte îți permite să cumperi la prețuri scăzute în străinătate. Toate aceste investiții în străinătate au drept

obiectiv și (sau) consecință faptul că permit țărilor renane să controleze mai îndeaproape piețele pe care exportă.

Pătrunderea treptată a întreprinderilor aparținând modelului renan se sprijină pe o bază financiară solidă și puternică. Acest fapt are, pentru ele, două avantaje majore:

- 1) piața este cucerită durabil;
- 2) măsurile protecționiste sunt mult mai greu de aplicat împotriva unor astfel de întreprinderi ce practică delocalizarea.

La prima vedere am fi înclinați să credem că o monedă forte constituie, mai curând, un handicap economic, dat fiind că face ca produsele naționale să fie mai scumpe în străinătate și, prin urmare, mai greu de exportat. Ce ne învață teoria economică în ceea ce privește deprecierea monedei? Că antrenează două efecte asupra balanței comerciale: importurile, exprimate în monedă națională, se scumpesc, în vreme ce produselor exportate, plătite în devize străine, le scad prețurile. De regulă rezultă o schemă în doi timpi:

- 1) pe termen foarte scurt balanța comercială este influențată negativ;
- 2) pe termen mediu ea se redresează.

Economiștii numesc această înlănțuire automată a celor două efecte “curba în Japonia”.

Critica teoretică sugerează câteva corecții care ar trebuie aduse, chiar ipoteze pe care se sprijină “curba în Japonia”. Trei observații se pot face:

- 1) în cazul unei depreciere a monedei, nimic nu dovedește că prețul importurilor crește, iar cel al exporturilor scade, exact în aceleași proporții cu deprecierea monedei;
- 2) devalorizarea monedei provoacă destul de des ceea ce teoreticienii numesc “inflație importantă”;
- 3) pentru ca devalorizarea să servească la relansarea exportului, mai este, totuși, nevoie și ca întreprinderile să aibă capacitatea și voința de a cuceri noi piețe.

Concluzia ce se impune: căderea monedei, “remediul” devalorizării este un drog ușor, cu care, însă, ajungi să te obișnuiești. O monedă forte cunoaște în timp avantaje ca:

- obligă întreprinderile să facă eforturi de creștere a productivității, singurul mijloc, pentru ele, de a compensa scumpirea relativă a produselor;
- incită întreprinderile să se specializeze în fabricarea de produse scumpe, pe care nu atât prețul, cât calitatea, noutatea, serviciile oferite după vânzare sunt cele care le deosebesc de restul.

Economia renană se bazează pe o capacitate industrială ieșită din comun și pe o agresivitate comercială dintre cele mai susținute. Dinamismul ieșit din comun al industriilor din modelul renan se bazează pe trei principali factori:

- 1) atenția se acordă producției; germanii, japonezii, elvețienii și suedezi caută în permanență să-și amelioreze calitatea produselor și să reducă costurile măbind productivitatea; aceste eforturi necesită investiții susținute în mașini și echipamente;
- 2) un efort cu totul special consacrat pregătirii învățământului profesional;
- 3) eforturi mari în direcția cercetării și dezvoltării.

Cum ar putea fi stabilite niște criterii de comparație pertinente între sistemul renan și cel anglo-saxon? Autorul propune trei criterii:

- gradul de securitate pe care fiecare model în parte îl oferă cetățenilor lui; modelul în care aceștia sunt protejați de riscurile majore: boală, șomaj, dezechilibre familiale;
- deschiderea – adică posibilitatea mai mare sau mai mică pe care fiecare cetățean în parte o are de a sui diferite trepte socio-economice.

Ideea de responsabilitate colectivă este profund înrădăcinată în mentalitatea publică a țărilor renane, de ea ținând seamă atât organizațiile politice cât și cele sindicale. Corolarul ei îl

reprezintă o autodisciplină mai puternică decât am fi înclinați să credem. Modelul renan este mai rigid decât modelul neoamerican. Mobilitatea socială este mai puțin spectaculoasă. America nu este, însă, numai o societate a insului, ci și una a omului care a reușit prin forțe proprii (self-made man) și căruia nici o izbândă nu îi este, teoretic, interzisă. Societatea americană, constituită prin imigrări succesive, este fundamental democratică. Acest principiu al “melting pot”-ului are limitele lui și de altfel, nu mai funcționează în prezent la fel ca în trecut.

În Germania și în Japonia – țări a căror creștere demografică cunoaște un același regim – politicile de imigrare s-au soldat mai curând cu eșecuri.

În concluzie, îmbogățirea individuală spectaculoasă nu este în țările renane la fel de ușoară ca în lumea anglo-saxonă. Țările modelului renan sunt mai puțin fluide din punct de vedere social.

Cheltuielile pentru sănătate reprezintă 11% din PIB în S.U.A. și 7% în Marea Britanie. Însă aceste cifre nu sunt comparabile pentru că în S.U.A. cheltuielile pentru sănătate sunt preponderent private, în vreme ce, în Marea Britanie, ele sunt publice, Margaret Thatcher neizbutind să le privatizeze. Prelevările obligatorii sunt constituite din impozite, taxe și cotizații sociale ce servesc la finanțarea cheltuielilor colective. Economiiștii liberali au criticat ponderea excesivă deținută de prelevările obligatorii, care nu ar face decât să ducă la rezultate opuse celor scontate. Laffer demonstra că randamentul unui impozit devine negativ peste o anumită limită.

Superioritatea economică și socială a modelului renan financiar fiind dovedită, ne-am aștepta să-l vedem triumfând și din punct de vedere politic. Printr-un paradox lucrurile stau exact invers! Modelul renan suferă din plin influențele politice, mediatice și culturale ale concurentului său american. Faimosul consens social se vede și el sub semnul întrebării în multe țări aparținând modelului renan. Atât consensul cât și prioritățile pe care el se întemeiază: primatul colectiv asupra intereselor individuale, puterea sindicală și asociativă, modelul de gestionare a întreprinderilor.

Toate țările modelului renan se confruntă cu o situație demografică îngrijorătoare: “rata de înprospătare” a populației (2,1 copii pentru fiecare femeie) nemaifiind, în ceea ce le privește, asigurată. Urmările cvasiaritmice ale scăderilor demografice asupra vitalității unei economii au fost descrise adesea: lipsa mâinii de lucru, creșterea numărului de persoane inactice și în consecință, criza sistemului de pensii, scumpirea pieței sociale ca urmare a scăderii numărului de cotizanți etc.

Rezultat în urma acordurilor de la Bretton Woods, sistemul monetar și financiar mondial pare deopotrivă solid, credibil și coerent. Întregul sistem se bazează pe preeminența de necontestat a dolarului, care este în același timp termen de referință pentru celelalte monede și instrumente de schimb internațional. Hegemonia monetară și financiară decurge de la sine și nimănui nu-i trece prin minte să o conteste. Pe ansamblu, ne aflăm într-o logică a economiei ai cărei actori principali sunt statele și în primul rând, America.

Acest minunat edificiu nu va face față seismelor financiare și monetare care au afectat economia mondială. Aceasta va fi marcată de trei rupturi esențiale:

- 1) hegemonia dolarului pierde teren;
- 2) sistemul pus la punct la Bretton Woods se prăbușește în 15 august 1971 când Nixon anunța sfârșitul convertibilității în aur a dolarului;
- 3) ultima ruptură care a dus la înflorirea fără precedent a finanței o reprezintă dezechilibrele mondiale.

Ajunși în acest stadiu al analizei trebuie să reflectăm asupra unui paradox: dintre cele două variante de capitalism – cel american și cel renan – cel de-al doilea este, pe ansamblu, mai performant decât primul. Atât din punct de vedere social cât și din punct de vedere strict economic. Or, așa cum am văzut, cel care, de la începutul anilor '80 și până în clipa de față, nu încetează să câștige, psihologic și politic, teren este primul model. Cu alte cuvinte pasiunile, iraționalul, modelele trecătoare și entuziasmele mimetice guvernează, mai mult decât am fi

înclinați să credem, economic. Modelul renan are totul pentru a fi eficient însă nimic pentru a seduce – este lovit de nulitate mediatică.

Capitalismul american prezintă aproape toate atracțiile unui western. Promite o viață aventuroasă, frământată, stresantă, dar pasionantă pentru cei puternici. Capitalismul american nu evocă numai formele sălbatice ale junglei și lupta pentru supraviețuire. El este și un capitalism al visului roz-bombon, al banului câștigat ușor.

În final, autorul se referă la “enigma dezintegrării comunismului”. Această dezintegrare este aceea care pune în chip periculos capitalismul față în față cu el însuși. Sfârșitul comunismului și al rivalității Est-Vest nu marchează numai triumful unui sistem (cel liberal) asupra altuia (eteist). Acest naufragiu antrenează un întreg corpus de idei, reflexe, sensibilități și analize care nu ar fi meritat să dispară ca atare.

Imensul gol apărut brusc în Est compromise nu numai comunismul în varianta stalinist-birocrațică ci și, din aproape în aproape și în chip cât se poate de nedrept, tot ce avea vreo legătură mai apropiată sau mai îndepărtată cu idealul socialist, reformator sau doar social. “Marele vid” a creat un mare vid în ceea ce am putea numi dialectica ideilor. Din acest punct de vedere viața politică europeană este lovită de hemiplegie – emisfera stângă suferă o amorțeală fatală.

Centrul de greutate politic s-a deplasat, în Europa zilelor noastre, înspre conservatorism – mărturisit sau nu. Modelul neoamerican, care trece drept varianta pură și dură a capitalismului, nu are, firește decât de profitat de pe urma acestui curent. În schimb, modelul renan, atât de impregnat de idei sociale, văr primar cu social-democrația, se izbește din plin de noile sensibilități ultraliberale. Există o excepție de proporții la noua tendință conform căreia triumfă modelul cel mai puțin performant. Ea privește, în esență, marile companii multinaționale. Dacă privim, însă, ceva mai de aproape, vom vedea că lucrurile stau cu totul altfel: marile multinaționale americane sunt atipice în raport cu modelul neoamerican, cel puțin în două puncte esențiale. Pe de o parte, aceste întreprinderi s-au dezvoltat, înainte de toate, prin creștere internă, pe baza unui proiect industrial susținut de inovația tehnologică și comercială. Pe de altă parte, pentru a putea să se dezvolte pe toate continentele aceste întreprinderi au fost nevoite să recruteze personal în nenumărate țări. Să-l formeze în spiritul unei culturi de întreprindere și al unei concepții de marketing coerente. Sub acest dublu aspect, marile multinaționale americane se inspiră mai curând din modelul renan decât din cel neoamerican.

Comaniile mari europene, oricât de vechi și de puternice ar fi, scapă legii universale a biologiei organismelor conform căreia cu cât ești mai mare și mai bătrân, cu atât riști să te lași invadat de parazitismul birocratic al unor state majore și de demotivare tipică salariaților “marilor firme bogate”. Firmele multinaționale fiind cotate la bursă, depind, în pofida puterii de care dispun, de piața financiară, acest nemilos antrenor de campioni. Multinaționalele depind de piața financiară, ele nu sunt și supuse capriciilor acesteia: capitalul lor este tot timpul repartizat în chip variat; nici un acționar nu deține o parte care să-i confere o putere ieșită din comun. Din aceste motive marile multinaționale, indiferent dacă sunt de origine americană sau europeană, prezintă invogenia unui soi de sinteză opțională ce depășește atât riscurile de protecționism pe care le conține capitalismul renan, cât și pericolele de acumulare financiară ale capitalismului neoamerican.